

Jaka jest natura ludzka? Oświeceniowi myśliciele o człowieku i jego cechach

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Audiobook](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Jonathan Swift , *Podróże Gullivera (fragmenty)*, tłum. Maciej Słomczyński.
- Źródło: Blaise Pascal, *Myśli*, tłum. Tadeusz Boy-Żeleński, 1921, s. 17–18.
- Źródło: Denis Diderot, *Encyklopedia. Słownik rozumowany nauk, sztuk i rzemiosł*.

Jaka jest natura ludzka? Oświeceniowi myśliciele o człowieku i jego cechach

Źródło: domena publiczna.

((Denis Diderot

Encyklopedia. Słownik rozumowany nauk, sztuk i rzemiosł

Celem encyklopedii jest więc zebranie dotychczasowej wiedzy ludzkiej i przekazanie jej przyszłym pokoleniom, aby ci, którzy przyjdą po nas stali się bardziej kompetentni, cnotliwi i szczęśliwi.

Źródło: Denis Diderot, *Encyklopedia. Słownik rozumowany nauk, sztuk i rzemiosł*.

W tym jednym krótkim stwierdzeniu odnajdujemy istotę oświeceniowego *credo*: „wzrost wiedzy sprawi że ludzie będą mądrzejsi i szczęśliwsi”. Przesłanie pisanej przez Denisa Diderota i jego współpracowników *Wielkiej Encyklopedii Francuskiej* niosło ze sobą oświeceniowe przesłanie. Należy wiedzieć więcej, wykorzystywać wiedzę, rozumieć właściwie świat i relacje między naturą ludzką i prawami, które nią rządzą. Wiedza w oświeceniu była traktowana jak najwyższa wartość. Odkrycie każdej prawdy w każdej dziedzinie traktowane było jako wkład do postępu ludzkiej wiedzy i miało stać się pożytkiem dla całej ludzkości.

Twoje cele

- Wyjaśnisz, w jaki sposób epoka oświecenia kształtowała sposób myślenia o naturze człowieka.
- Poznasz główne idee epoki i jej przedstawicieli.
- Omówisz oświeceniowy sposób myślenia o świecie, odwołując się do fragmentu powieści Jonathana Swifta.

Oświecenie a natura człowieka

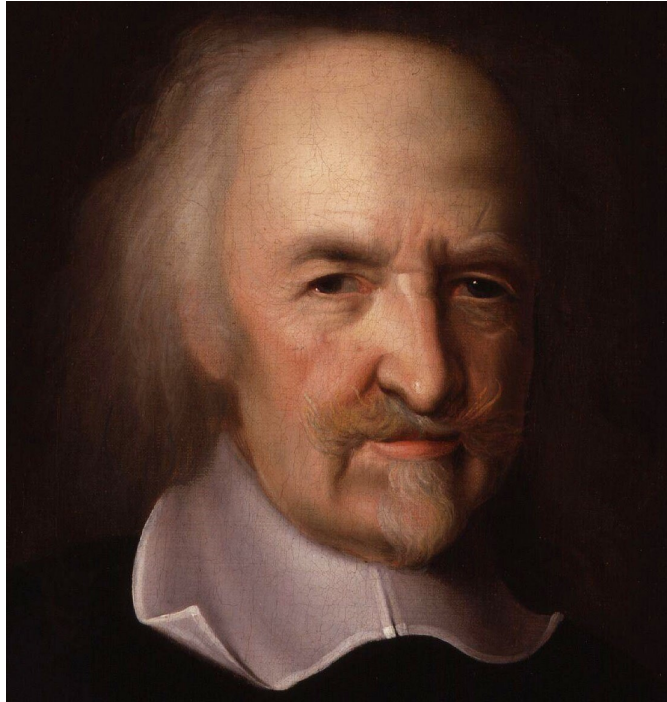

W epoce oświecenia największą wagę przywiązywano do rozumu ludzkiego i uważano, że to on powinien odgrywać główną rolę w kształtowaniu się państwowości.

Źródło: Jan Matejko, *Konstytucja 3 Maja*, dostępny w internecie: <https://commons.wikimedia.org/>, domena publiczna.

Oświecenie to epoka, która rozwinęła się w XVIII wieku i jest powszechnie uważana za punkt zwrotny w historii świata zachodniego. Takie postrzeganie oświecenia wynika z powstania nowych idei wyrażanych przez wpływowych myślicieli epoki. Myśliciele oświeceniowi, tacy jak **Thomas Hobbes**, **John Locke** i **Jean-Jacques Rousseau**, często przedstawiali przeciwstawne poglądy na wiele różnych aspektów społeczeństwa, a ich stanowiska na ludzką naturę znacznie się różniły.

Thomas Hobbes

W swoim słynnym dziele *Lewiatan* Thomas Hobbes twierdził, że ludzie w swoim naturalnym stanie są bardziej źli niż dobrzy. Twierdził też, że ludzie przed powstaniem społeczeństwa żyli w ciągłym strachu i zawsze działali we własnym interesie. Hobbes postrzegał ludzi jako z natury chciwych i brutalnych, całkowicie pozbawionych moralności. Wierzył, że bez silnej władzy centralnej życie człowieka musi być „paskudne, brutalne i krótkie”.

John Locke

W przeciwieństwie do Hobbesa John Locke miał o wiele bardziej pozytywny pogląd na ludzką naturę. Wierzył, że ludzie są z natury chętni do współpracy i rozsądni, a jeśli nadarzy się okazja, będą dobrze współpracować ze sobą w celu osiągnięcia wspólnego celu. Nie zgadzał się z Hobbesem w kwestii potrzeby ustanowienia silnej władzy centralnej. Twierdził, że ludzie posiadają podstawowe zasady moralne, które właściwie kierują ich zachowaniem. Locke wierzył, że ludzie są z natury dobrzy i uważał, że powinni odgrywać istotną rolę w decydowaniu o funkcjonowaniu społeczeństwa.

Jean-Jacques Rousseau

Jean-Jacques Rousseau przedstawił jeszcze inne spojrzenie na ludzką naturę. Uważał, że ludzie urodzili się dobrzy, ale powstanie społeczeństwa zniszczyło dobrą ludzką naturę. Stwierdził, że „człowiek rodzi się wolny, ale wszędzie jest zakuty w kajdany”. Wyrażał w ten sposób przekonanie, że mimo iż ludzie rodzą się dobrzy, to warunki zorganizowanego i cywilizowanego społeczeństwa niszczą ich wartościowe intencje. Głównym, według Rousseau, problemem społeczeństw są istniejące podziały klasowe, które w jego czasach wiązały się z feudalizmem. Uważał, że te właśnie podziały spowodowały, że ludzie stracili z oczu swoją podstawową ludzką naturę i zaczęli konkurować między sobą.

Natura ludzka w filozofii oświecenia wiąże się z ideą badania, analizowania i omawiania istot ludzkich, praktyk, układów społecznych i zachowań w ich różnorodności i szczególności. Wielcy myśliciele, których kojarzymy z oświeceniem, przedstawiali badanie ludzkiej natury oparte na czterech tezach:

1. naukowa analiza natury człowieka jest niezbędna dla sukcesu nauki;
2. działalność ludzka i jej wytwory mają kluczowe znaczenie dla badania człowieka;
3. nauki humanistyczne mają charakter systematyczny i są uniwersalne;
4. natura ludzka jest wszędzie taka sama i wszyscy ludzie są zdolni do oświecenia.

Rola rozumu ludzkiego

Filozofowie oraz pisarze epoki oświecenia dostrzegali w relacjach międzyludzkich zło, zwłaszcza to, które kładzie się cieniem na stosunkach społecznych. Szukali sposobów zaradzenia wszelkim niegodziwościom i ludzkiemu okrucieństwu. Źródła zła

Wszyscy myśliciele oświecenia prowadzili dyskusje nad naturą ludzką oraz rolą, jaką w niej odgrywa rozum.

Źródło: dostępny w internecie: <https://pixabay.com/>, domena publiczna.

upatrywali w niedostatkach rozumu, w niewiedzy, głupocie, ciemnocie i nieuctwie, które poddawali bezwzględnej krytyce.

Łączenie rozumu ludzkiego z moralnością jest ważnym elementem myśli oświecenia. Jeden z najważniejszych filozofów tego okresu Immanuel Kant dowodził, że rozum człowieka wymaga, aby człowiek był moralny. Obowiązkiem człowieka jest działać zgodnie z moralnością, a nie opierać się na egoistycznych skłonnościach. Osoby racjonalne powinny dostosować swoją wolną wolę do prawa moralnego, które znane jest z rozumowania za pomocą ogólnych maksym, takich jak **imperatyw kategoryczny**. Bycie moralnym

jest kwestią posiadania właściwej intencji i odwagi. Człowiek postępuje zgodnie z prawem moralnym, na przykład mówiąc prawdę i nie przywiązując wagi do konsekwencji, jakie mogą z tego wyniknąć. Podporządkowanie moralnego obowiązku swoim skłonnościom lub pragnieniu wyłącznie własnego szczęścia jest łamaniem tego prawa moralnego i prowadzi do zła.

W oświeceniu pojawiały się też inne stanowiska dotyczące ludzkiej natury. James Mill, zwolennik koncepcji **utilitaryzmu** twierdził, że ludzie będą bardziej skłonni do przestrzegania zasad moralnych, jeśli postrzegają je jako obiektywny fakt, a nie jako zakorzenione w subiektywnych odczuciach. Mill twierdził, że człowiek ma skłonność do ignorowania własnego sumienia, jeśli skoncentrowany jest na osiągnięciu własnych korzyści i tego, co jest dla niego samego dobre. Dowodził, że nie należy ingerować w takie działania, ponieważ są one podstawą każdego postępu.

Giambattista Vico (1668–1744), przedstawiciel oświecenia włoskiego, był krytykiem oświeceniowego racjonalizmu. Przedstawiał jeszcze inne zdanie na temat natury ludzkiej i dowodził, że zmienia się ona w trakcie rozwoju dziejowego. Pozostając chrześcijaninem, uważał, że natura rozwija się w procesie historii i wciąż powraca do punktu wyjścia. Można je badać poprzez analizę używanego w tych

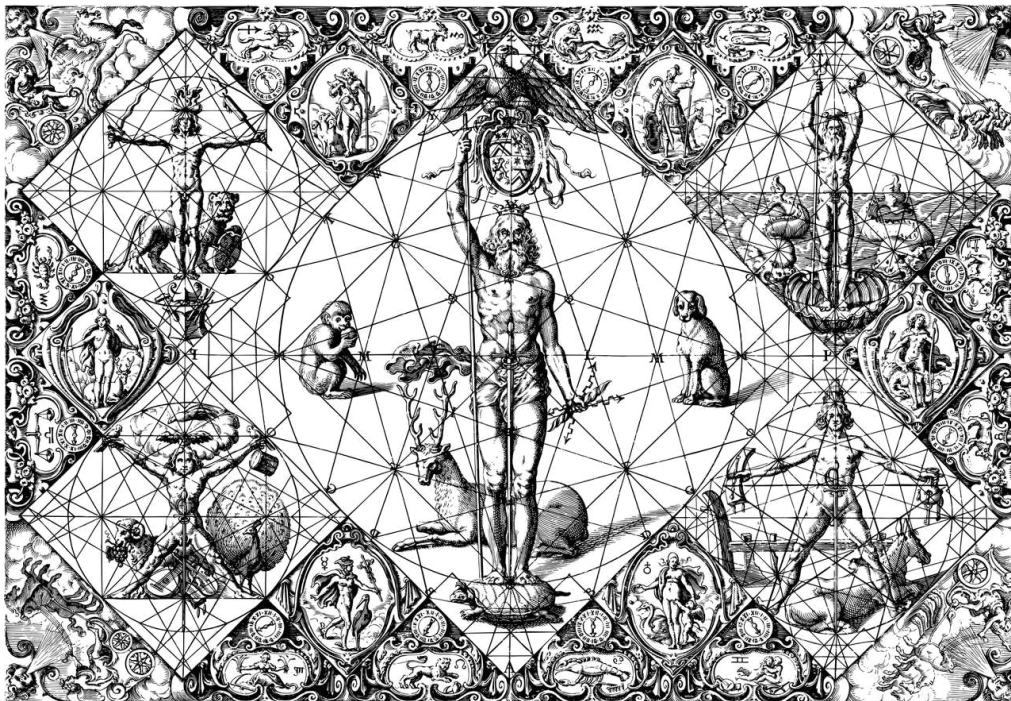
okresach języka. Dowodził, że w rozwoju ludzkim wciąż pojawiają się trzy etapy:

1. epoka bogów – czas surowych praw religijnych i język obrazów,
2. epoka bohaterów – surowe obyczaje i język poezji,
3. epoka ludzi – osiągnięcie przez człowieka samowiedzy; język prozaiczny oraz historiografia.

Vico krytykował pojawienie się i rozwój nowoczesnego racjonalizmu. Wolał pozostać apologetą klasycznej starożytności.

Źródło: dostępny w internecie: <https://commons.wikimedia.org/>, domena publiczna.

Znaczenie religii w epoce oświecenia

Oświecenie jest czasami przedstawiane jako nastawione wrogo do religii, jednak stosunek ten należy postrzegać jako krytykę wobec pewnych form religijności i sprzeciw wobec instytucji Kościoła.

Źródło: dostępny w internecie: <https://pixabay.com/>, domena publiczna.

Oświecenie wymierzyło ostrze swej krytyki przeciwko różnym cechom religii, takim jak przesądność albo uleganie przesądom, fanatyzm i ślepa wiara w to, co nadprzyrodzone. Nawet **Voltaire** (1694–1778), który postrzegany jest jako główny krytyk

religii, polemizował polemizował przede wszystkim z Kościołem rozumianym jako instytucja religijna. Zdaniem francuskiego filozofa każda instytucjonalna religia z czasem się degeneruje, ponieważ jej pierwotny przekaz duchowy zostaje zanieczyszczony ludzkim dążeniem do władzy oraz przyziemnymi interesami określonych grup (często uprzywilejowanych społecznie). W epoce oświecenia nie zawsze kwestionowano prawdziwości lub racjonalności wierzeń religijnych, lecz podnoszono kwestie dotyczące właściwego miejsca religii w społeczeństwie. Religijność oświeceniową można przedstawić poprzez powstałe w tym czasie cztery formy religijne:

Deizm

Deizm jest formą religii najbardziej kojarzoną z oświeceniem. Według deizmu, dzięki naturalnemu światłu rozumu, wiemy, że świat jest stworzony i zarządzany przez najwyższą inteligencję. Najwyższa istota jednak nie ingeruje w stworzony świat. Dlatego deiści odrzucają cuda i objawienie jako źródła religijnej doktryny i wierzeń i wyznają naturalne światło rozumu. Między innymi John Locke i Isaac Newton pragnęli ustalenia zgodności rozumu z naukami chrześcijaństwa chociaż sami za deistów się nie uważali.

Religia Serca

Niektórzy ważni myśliciele oświecenia – zwłaszcza Shaftesbury (Anthony Ashley Cooper) i Jean-Jacques Rousseau – przedstawiali religię jako opartą na naturalnych ludzkich uczuciach, a nie na działaniach intelektu. Przedstawiciele tego nurtu religijnego twierdzili, że nie potrzebują sztucznych, instytucjonalnych form kultu, ponieważ bycie religijnym jest nakazem natury. Ich zdaniem naturalną konsekwencją miłości własnej jest „szanować tych, którzy nas chronią, i kochać tych, którzy są dla nas dobrzy”. Ta „naturalna” religia znajduje korzenie w naturalnych ludzkich uczuciach, a nie w rozumie czy w metafizycznych lub przyrodniczo-naukowych problemach.

Fideizm

Religie naturalne zwykle opierają się na twierdzeniu, że rozum lub ludzkie doświadczenie wspiera hipotezę, że istnieje najwyższa istota, która stworzyła lub jest autorem świata. Fideizm krytykował to przypuszczenie, dowodząc, że niepodważalnym źródłem wiedzy jest objawienie, które jest staję się wyznaniem wiary człowieka. Szczególnymi wyznawcami tego poglądu byli protestanci.

Ateizm

Ateizm był coraz bardziej obecny w oświeceniu. Często był wspierany koncepcją natury ludzkiej. Zgodnie z poglądem rozwiniętym przez Denisa Diderota zasad naturalnego porządku powinniśmy szukać w samych procesach naturalnych, a nie w istocie nadprzyrodzonej. Chociaż większość myślicieli oświeceniowych utrzymywało, że moralność wymaga religii, to równie wielu z nich, jak chociażby Pierre Bayle (mimo że nie wyrzekał się wiary), przemawiał za etycznym naturalizmem, czyli etyką wolną od jakichkolwiek odniesień do nadprzyrodzonych istot.

Sceptycyzm i uczucia

((Blaise Pascal

Myśli

[...] Niechaj tedy człowiek przyjrzy się naturze w jej wzniosłym i pełnym majestacie, niech oddali wzrok od niskich przedmiotów jakie go otaczają. Niech spojrzy na to olśniewające światło, umieszczone jak lampa wiekuista aby oświecać wszechświat; niechaj ziemia zda mu się jako punkcik w stosunku do rozległego kręgu jaki ta gwiazda opisuje; i niechaj zdumieje się, że ten sam rozległy krąg jest jedynie drobnym punkcikiem w porównaniu do tego, jaki obejmują gwiazdy, toczące się na firmamencie. Ale, jeżeli nasz wzrok zatrzymuje się na tem, niechaj wyobraźnia idzie dalej; wcześniej znuży się pojmowaniem, niż natura dostarczaniem przedmiotów. Cały ten widzialny świat jest jeno niedostrzegalną drobiną na rozległym łonie natury. Żadna idea nie zdoła się do tego zbliżyć. Darmobyśmy wydymali nasze pojęcia, poza wszelkie dające się pomyśleć

Blaise Pascal propagował doktrynę religijną, która nauczała doświadczenia Boga raczej sercem niż rozumem. Aby przedstawić naturę człowieka, użył następujących słów: *Człowiek jest tylko trzcina, najwęższą w przyrodzie, ale trzcina myśląca.*
Źródło: dostępny w internecie:
<https://commons.wikimedia.org/>, domena publiczna.

przestrzenie, rodzimy jeno atomy, w stosunku do istotności rzeczy.
Jest to nieskończona kula, której środek jest wszędzie, powierzchnia
nigdzie

Źródło: Blaise Pascal, *Myśli*, tłum. Tadeusz Boy-Żeleński, 1921, s. 17–18.

Jednym ze stanowisk, które silnie funkcjonowały w epoce oświecenia, był także **sceptycyzm**, broniący ważności uczuć człowieka. Krytykował on intelektualne ideały, jako pozbawione wyobraźni, uczuć, radości życia, przeniknięcia lękiem. Można tu dostrzec wyraz sceptycyzmu wobec kontynuatorów myśli Kartezjusza, którzy hołdowali bezwzględnemu racjonalizmowi. Warto jednak pamiętać, że sceptycyzm też jest dziełem rozumu. Mamy tu zatem do czynienia ze swoistym paradoksem, a nawet błędnym kołem rozumowania.

Słownik

sceptycyzm

(gr. *skeptikós* – wątpiący, krytykujący)

1. powątpiewający stosunek do czegoś
2. stanowisko filozoficzne odrzucające możliwość uzyskania wiedzy wiarygodnej i ostatecznie uzasadnionej

imperatyw kategoryczny

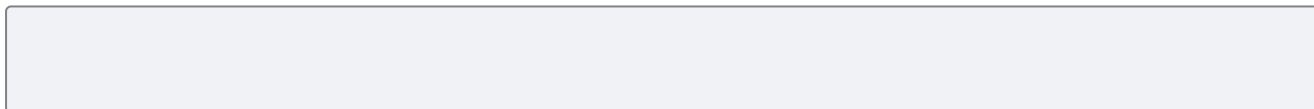
(łac. *imperativus* – rozkazujący i gr. *katēgerikós* – orzekający, stwierdzający) naczelna zasada etyki Immanuela Kanta o charakterze formalnym, oznaczająca bezwarunkowy nakaz moralny głoszący: „postępuj wedle takiej tylko zasady, co do której mógłbyś chcieć, aby była prawem powszechnym”

utilitaryzm

(łac. *utilitas* – korzyść, pożytek) teoria etyczna powstała w końcu XVIII w., której główna zasada (zwana zasadą użyteczności) głosi, iż czyn jest dobry wtedy i tylko wtedy, gdy przyczynia się do stanowienia szczęścia powszechnego, rozumianego jako wzrost przyjemności i redukcja cierpień w świecie

Polecenie 1

Zapoznaj się z fragmentem utworu Jonathana Swifta i przedstaw idee oświeceniowe, które zostały w nim przedstawione oraz te, które można postrzegać jako ich krytykę.

Audiobook można wysłuchać pod adresem: <https://zpe.gov.pl/b/P1BPvc7Nu>

Lemuel Gulliver jako lekarz okrętowy odbywa liczne podróże, w czasie których przeżywa wiele przygód, a przede wszystkim poznaje rozmaite krainy i ich mieszkańców. Jedną z takich krain jest Laputa – latająca wyspa, zamieszкана przez matematyków i muzyków.

Jonathan Swift

Podróż Gullivera (fragmenty)

[...] zostałem otoczony przez tłum ludzi, lecz ci, którzy stali najbliżej, wydawali się osobami wyższego stanu. Przyglądali mi się z wszystkimi oznakami zdumienia i podziwu, a ja nie pozostałem im dłużny, gdyż nigdy dotąd nie widziałem śmiertelników o tak osobliwych rysach, szatach i wyglądzie. Głowy mieli pochylone w prawo, bądź w lewo, jedno oko zwrócone w dół, a drugie wprost ku zenitowi. Ich wierzchnie okrycia ozdobione były rysunkami słońc, księżyców i gwiazd, przeplecionych skrzypcami, fletami, harfami, trąbami, gitarami, klawikordami i wieloma innymi instrumentami muzycznymi, nieznanymi u nas w Europie. Dostrzegłem tu i ówdzie ludzi w liberach służby, trzymających nadmuchane pęcherze uczipione jak cepy do krótkich kijów. Każdy pęcherz zawierał garść suszonego grochu lub małych kamyków (jak później mi powiedziano). Pęcherzami tymi od czasu do czasu uderzali lekko w usta i uszy stojących w pobliżu i nie mogłem zgoła pojąć znaczenia tej czynności. Jak się wydaje, umysły tych ludzi tak zagłębiane są w gorączkowych rozważaniach, że jeśli nie pobudzi ich z zewnątrz działanie na narządy mowy i słuchu, nie mogą oni przemówić ani słuchać tego, co mówią inni; dla tej właśnie przyczyny osoby, które na to stać, zawsze utrzymują uderzacza (w języku ich climenole). [...] Uderzacz ma także dawać pilne

baczenie na swego pana podczas przechadzek, gdyż bywa on zwykle tak spowity w zamyślenie, że popada w jawne niebezpieczeństwo runięcia w przepaść lub rozbicia głowy o pierwszy napotkany słup, a na ulicy potrącałby innych lub sam zostałby strącony do rynsztoka. [...]

Moja znajomość matematyki wielce mnie wspomogła w zrozumieniu ich frazeologii, związanej w dużym stopniu z tą nauką i muzyką; w tej ostatniej także nie byłem nieukiem. Ich poglądy wyrażają się nieustannie w liniach i figurach. Jeśli pragną na przykład wysławić urodę kobiety [...], opisują ją z pomocą rombów, kół, równoległoboków, elips i innych geometrycznych określeń, lub słowami zaczerpniętymi z muzyki, których nie warto tu powtarzać. Dostrzegłem w kuchni królewskiej najrozmaitsze przyrządy matematyczne i muzyczne, których kształt służy za wzór do formowania dań mięsnych podawanych na stół Jego Majestatu.

Domy ich zbudowane są nędznie, ściany mają pochyle, a w żadnej komnacie nie znajdziesz prostego kąta; wady te powstają z pogardy, jaką żywią dla geometrii stosowanej, którą brzydzą się jako wulgarną i rzemieślniczą. Polecenia przez nich wydawane są zbyt subtelne dla robotników, co powoduje powtarzające się wciąż omyłki. Więc choć okazują sprawność w posługiwaniu się na papierze linijką, ołówkiem i cyrklem, jednak gdy przychodzi do zwykłych działań życiowych, nie widziałem nigdy ludzi bardziej niezdarnych, zagubionych i niezręcznych, ani myślących tak powoli i w sposób tak zagmatwany o wszystkim, prócz matematyki i muzyki. Nie mają żadnych zdolności przekonywania, lecz lubią wyrażać gwałtowny sprzeciw, jeśli nie są tego samego zdania, co zdarza im się niezmiernie rzadko. Obca im jest wszelka wyobraźnia, upodobanie lub pomysł i nie mają w swym języku słów, w których można byłoby te pojęcia wyrazić. Wszystkie myśli ich i rozważania zamknięte są w kręgu obu wyżej wzmiankowanych nauk. [...]

Ludzie ci ogarnięci są wiekuistym niepokojem, a umysły ich nie radują się ani jedną chwilą spokoju; zaburzenia te rodzą się z przyczyn, które w bardzo małym stopniu obchodzą resztę śmiertelnych. Obawy ich powstają z licznych zmian, które, jak się lękają, mogą spaść na ciała niebieskie. Na przykład: Ziemia dzięki nieustannemu zbliżaniu się do Słońca musi po pewnym czasie zostać wchłonięta lub przyciągnięta przez nie; oblicze Słońca stopniowo pokryje się skorupą powstałą z jego wytrysków i przestanie wysyłać światło ku Ziemi. Ziemia bardzo nieznacznie uniknęła smagnięcia ogonem ostatniej komety, co nieuchronnie przemieniłoby świat w popiół, a następna kometa, która, jak obliczyli, przybędzie od dziś za lat trzydzieści jeden najprawdopodobniej unicestwi nas. Bo jeśli [...] przybliży się ona na pewną odległość do Słońca (czego mają prawo obawiać się po dokonaniu obliczeń), rozgrzeje się w stopniu dziesięć tysięcy razy większym niż rozpalone żelazo; a oddalając się od Słońca

pociągnie za sobą swój długi na milion i czternaście tysięcy mil gorejący ogon, przez który jeśli Ziemia przejdzie w odległości stu tysięcy mil od jądra, czyli właściwego ciała komety, musi zostać podpalona i zamieniona w popiół; a Słońce zużywając co dnia promienie bez żadnego dla nich pożywienia, będzie musiało w końcu wyczerpać się i unicestwić, czemu towarzyszyć będzie zniszczenie Ziemi i wszystkich planet otrzymujących światło od Słońca.

Tak są nieustannie wzburzeni obawą przed zagrażającymi im tymi i podobnymi niebezpieczeństwami, że nie mogą usnąć spokojnie ani nie znajdują upodobania w zwykłych rozrywkach i uciechach żywota.

Źródło: Jonathan Swift , *Podróże Gullivera (fragmenty)*, tłum. Maciej Słomczyński.

Polecenie 2

Potraktuj poznany fragment powieści jako głos Swifta w dyskusji o możliwościach ludzkiego rozumu. Odpowiedz na pytanie: Na jakie problemy, twoim zdaniem, zwraca uwagę autor w opisie Laputy i jej mieszkańców?

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Które z poniższych zdań prawidłowo przedstawia epokę oświecenia? Zaznacz odpowiedź.

☐

Nadszedł czas buntu przeciwko ustalonym regułom, które rządzą społeczeństwami. To jest czas buntu przeciw sztywnym zasadom życia arystokracji i mieszczaństwa, ustalonym regułom życia politycznego oraz przeciw naukowemu podejściu do natury i człowieka.

☐

Należy zakończyć wszelkie spory teologiczne – część z poglądów prezentowanych przez filozofów i pisarzy należy uznać za herezje.

☐

Wyzwolony rozum ludzki jest światłem rozjaśniającym drogę do poznania prawdy o świecie i człowieku.

Ćwiczenie 2

Gdzie według myślicieli oświeceniowych leży źródło zła? Zaznacz poprawne odpowiedzi.

☐

w działaniu złego

☐

w pochodzeniu

☐

w niedostatkach rozumu

☐

w nieuctwie

☐

w niewiedzy

☐

w religii

Ćwiczenie 3

Uzupełnij tekst w ten sposób, by wyjaśniał, co oznacza imperatyw kategoryczny.

Imperatyw kategoryczny to naczelną zasadę etyki Immanuela Kanta Jean-Jacquesa Rousseau oznaczająca bezwarunkowy nakaz moralny podstawową zasadę prawa w następującej postaci: „postępuj wedle takiej tylko zasady, co do której mógłbyś chcieć, aby była prawem powszechnym”. Oznacza to, że obowiązkiem człowieka jest działać zgodnie z własnymi skłonnościami moralnością . Bycie moralnym jest wyrazem odwagi szlachetnego egoizmu , ponieważ ważna jest intencja a nie konsekwencje.

Ćwiczenie 4

Dopasuj nazwiska filozofów oświeceniowych do wyznawanych przez nich poglądów na naturę człowieka.

Thomas Hobbes

podziały społeczne
spowodowały, że ludzie zaczęli
konkurować między sobą

John Locke

ludzie są z natury chętni do
współpracy i rozsądni

ludzie urodzili się dobrzy, ale
powstanie społeczeństwa
zniszczyło dobrą ludzką naturę

Jean-Jacques Rousseau

społeczeństwo powinno
posiadać silną władzę centralną

ludzie w swoim naturalnym
stanie są bardziej źli niż dobrzy

ludzie posiadają podstawowe
zasady moralne, które właściwie
kierują ich zachowaniem

Ćwiczenie 5

Dopasuj zdania do tez, które przedstawiają główne idee oświecenia.

działalność ludzka i jej wytwory mają
kluczowe znaczenie dla badania
człowieka

natura ludzka jest wszędzie taka sama
i wszyscy ludzie są zdolni do oświecenia

nauki humanistyczne mają charakter
systematyczny i są uniwersalne

naukowa analiza natury człowieka jest
niezbędna dla sukcesu nauki

Analiza języka jest jednym
z podstawowych narzędzi wiedzy
o kulturze.

Ani rasa, ani religia nie mają w tym
przypadku znaczenia – każdy z nas może
zdobyć stopień naukowy.

Planowane przez nasz uniwersytet
badanie kultury anglosaskiej musi być
prowadzone w sposób uporządkowany
i według konkretnego systemu, a efekty
badań powinny zostać przedstawione
w sposób planowy i metodyczny.

Zastanawiamy się, w jaki sposób
powstają społeczeństwa, by móc
ustalić, jaka jest najlepsza forma ustroju
społeczno-politycznego.

Co oznacza poniższy fragment *Myśli* Pascala? Zaznacz poprawne odpowiedzi.

((Blaise Pascal

Myśli

[...] Niechaj tedy człowiek przyjrzy się naturze w jej wzniosłym i pełnym majestacie, niech oddali wzrok od niskich przedmiotów jakie go otaczają. Niech spojrzy na to olśniewające światło, umieszczone jak lampa wiekuista aby oświecać wszechświat; niechaj ziemia zda mu się jako punkcik w stosunku do rozległego kręgu jaki ta gwiazda opisuje; i niechaj zdumieje się, że ten sam rozległy krąg jest jedynie drobnym punkcikiem w porównaniu do tego, jaki obejmują gwiazdy, toczące się na firmamencie. Ale, jeżeli nasz wzrok zatrzymuje się na tem, niechaj wyobraźnia idzie dalej; wcześniej znuży się pojmowaniem, niż natura dostarczaniem przedmiotów. Cały ten widzialny świat jest jeno niedostrzegalną drobiną na rozległym łonie natury. Żadna idea nie zdoła się do tego zbliżyć. Darmobyśmy wydymali nasze pojęcia, poza wszelkie dające się pomyśleć przestrzenie, rodzimy jeno atomy, w stosunku do istotności rzeczy. Jest to nieskończona kula, której środek jest wszędzie, powierzchnia nigdzie

Źródło: Blaise Pascal, *Myśli*, tłum. Tadeusz Boy-Żeleński, 1921, s. 17–18.

- ☐ Nic nie ma znaczenia w obliczu Boga.
- ☐ Człowiek znajduje się wewnątrz znanego mu wszechświata.
- ☐ Nie jesteśmy w stanie samym tylko rozumem pojąć natury świata.
- ☐ Umysł człowieka niewiele znaczy w obliczu potęgi wszechświata.

Ćwiczenie 7

Odpowiedz na pytanie: Jakie było stanowisko Jamesa Mila w sprawie moralności?

Ćwiczenie 8

Scharakteryzuj wpływ myśli oświeceniowej na poszczególne formy religijności w tej epoce.

Dla nauczyciela

Autor: Anna Grabarczyk

Przedmiot: Język polski

Temat: Jaka jest natura ludzka? Oświeceniowi myśliciele o człowieku i jego cechach

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

2. Odbiór tekstów kultury. Uczeń:

- 1) przetwarza i hierarchizuje informacje z tekstów, np. publicystycznych, popularnonaukowych, naukowych;
- 5) charakteryzuje główne prądy filozoficzne oraz określa ich wpływ na kulturę epoki;

III. Tworzenie wypowiedzi.

1. Elementy retoryki. Uczeń:

- 7) odróżnia dyskusję od sporu i kłótni;

2. Mówienie i pisanie. Uczeń:

- 1) zgadza się z cudzymi poglądami lub polemizuje z nimi, rzeczowo uzasadniając własne zdanie;
- 4) zgodnie z normami formułuje pytania, odpowiedzi, oceny, redaguje informacje, uzasadnienia, komentarze, głos w dyskusji;

IV. Samokształcenie.

9. wykorzystuje multimedialne źródła informacji oraz dokonuje ich krytycznej oceny;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje w zakresie wielojęzyczności;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej.

Cele operacyjne. Uczeń:

- wyjaśni, w jaki sposób epoka oświecenia kształtowała sposób myślenia o naturze człowieka;
- pozna główne idee epoki i jej przedstawicieli;
- omówi oświeceniowy sposób myślenia o świecie, odwołując się do fragmentu powieści J. Swifta.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- dyskusja;
- mapa myśli.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel wyświetla na tablicy temat lekcji, formułuje cel zajęć oraz kryteria sukcesu.
2. Uczniowie zapoznają się z sekcją „Wprowadzenie” i „Przeczytaj”.

Faza realizacyjna:

1. Kula śniegowa. Nauczyciel zapisuje na tablicy problem związany z tematem lekcji, np.: Jaka jest natura ludzka według oświeceniowych myślicieli? Następnie prosi uczniów, aby indywidualnie poszukali odpowiedzi, odwołując się do bloku tekstowego lekcji i zapisując swoje pomysły na kartce. W kolejnej części uczniowie łączą się w pary i weryfikują swoje pomysły, później powtarzają te czynności w zespołach 4-osobowych i 8-osobowych zapisując uzgodnienia na kartce. Ostatecznie dyskusja prowadzona jest na forum klasy. Nauczyciel zbiera pomysły przedstawione przez kolejne grupy/osoby i weryfikuje je, w razie potrzeby również uzupełnia.
2. Wnioski zgromadzone podczas pracy uczniowie notują w zeszytach w formie mapy myśli.
3. Uczniowie zapoznają się z nagraniem i przedstawiają idee oświeceniowe, które zostały w nim przedstawione oraz te, które można postrzegać jako ich krytykę. Mogą pracować indywidualnie lub w parach.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel przechodzi do sekcji „Sprawdź się”. Dzieli uczniów na 3 grupy (lub więcej, w zależności od czasu, który pozostał na pracę z ćwiczeniami). Przydziela uczniom zadania i wyznacza czas na ich realizację. Po zakończeniu pracy weryfikuje poprawność odpowiedzi.

Praca domowa:

1. Potraktuj poznany fragment powieści jako głos Swifta w dyskusji o możliwościach ludzkiego rozumu. Na jakie problemy, twoim zdaniem, zwraca uwagę autor w opisie Laputy i jej mieszkańców?

Materiały pomocnicze:

- Blaise Pascal, *Myśli*, tłum. Tadeusz Boy-Żeleński, 1921.
- Immanuel Kant, *Czym jest oświecenie?*, [w:] Tadeusz Kroński, *Kant*, tłum. Adam Landman, Warszawa 1966.

Wskazówki metodyczne

- Nauczyciel może wykorzystać medium w sekcji „Audiobook” do podsumowania lekcji.